

*Сања Ђурђевић**

Висока школа социјалног рада, Београд

ПРОКРИМИНАЛНЕ ДИСПОЗИЦИЈЕ ЛИЧНОСТИ

Сажетак

Теорије личности су усмерене на типове и особине личности као и на мерења истих како би се упоредиле сличности и разлике између структуре личности различитих људи. Постоји велики број научних студија које се баве испитивањем повезаности структуре личности и криминалитета. Велики број њих доказује да се код преступника налази стално присуство особина из такозваног патолошког конативног подручја личности. У овом раду приказане су три теорије личности које су доминантне теоријске парадигме у области психологије криминала и на основу којих су вршена многобројна емпиријска истраживања личности и понашања криминалаца: Ајзенков (Еусенцк) модел личности, Петофакторски модел личности и Кибернетички модел личности. Такође, анализирана су доступна домаћа и међународна емпиријска истраживања која су се бавила проучавањем повезаности особина личности и криминалног понашања.

Кључне речи: структура личности, криминалитет, теоријски модели

1. УВОД

Савремена истраживања психологије личности усмерена су на истраживања разлике између појединаца и групе, па тако имамо богату литературу о екстраверзији, интроверзији, неуротицизму, анксиозности, маскулиности, фемининости и сличним димензијама.

* sanja.djurdjevic@asp.edu.rs.

Аргументовани систем претпоставки о компонентама личности и њиховој међусобној интеракцији и развоју назива се теоријом личности. Класификације теорија личности углавном су у складу са основним парадигмама у психологији

Концепт особина личности припада теоријском смеру који се зове психологија индивидуалних разлика. У том приступу личност се најчешће, дакле не и увек, описује Ајзенковим ставом да је личност релативно стабилна и трајна организација карактера, темперамента, интелекта и телесне конституције¹⁾. Реч карактер у таквој дефиницији личности односи се на релативно стабилан и трајан систем конативног понашања или другачије речено, на особине личности. Особине су, дакле, један од најважнијих елемената структуре личности и описују релативно трајну и стабилну тенденцију да се на доследан начин мисли, осећа и понаша.

Међу истраживачима личности постоји значајна диференцијација у основном истраживачком приступу који користе да опишу структуру личности односно идентификују које су све особине важне за наше мисли, осећања и понашања и каква је њихова природа. Ипак према већини истраживача данас постоји сагласност да у области психологије индивидуалних разлика постоји између три и седам црта личности које су одговорне за највећи део варијансе индивидуалних разлика у некогнитивној сфери понашања²⁾.

2. АЈЗЕНКОВА ТЕОРИЈА ЛИЧНОСТИ

Ајзенк је један од аутора који заступа тезу о димензионалној основи личности. По њему људи поседују одређене димензије, односно црте личности које их предиспонирају за различита понашања. Модел личности који је предложио енглески психолог Ханс Ј. Ајзенк давне 1947. године је један од најутицајнијих модела личности, познат и као хијерархијски модел личности. Ајзенкова теорија личности заснована је на резултатима експеримената и других емпиријских истраживања, на Павловљевој рефлексологији, бихејвиористичкој теорији, као и на концепцијама о функционисању мозга у оквиру савремене неурологије. Научни приступ личности, према Ајзенку подразумева да је личност генетски одређена наслеђем и утицајем околине, а да се развија интеракцијом четири

1) Смедеревац, Снежана, Митровић, Душанка, *Личност, методи и модели*, Центар за примењену психологију, Београд, 2006, стр. 52.

2) Кнежевић, Г., *Корени аморалности*, Центар за примењену психологију и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2003, стр. 68.

функционална подручја: когнитивног, конативног, афективног и соматског. Особине се дефинишу као опажена доследност или сличност у понашању у различитим ситуацијама.

По Ајзенку људи поседују одређене димензије, односно црте личности које их предиспонирају за различита понашања. Полазећи од Јунгове дихотомне типологије личности Ајзенк дефинише темељне димензије личности и именује их као екстраверзија-интроверзија и неуротицизам-емоционална стабилност. Ове димензије су биполарне, међусобно независне, односно представљају континуум са два пола који описује личност. Развој личности се одвија кроз интеракцију наслеђене, генетски детерминисане структуре и утицаја средине. По Ајзенку генетска предиспозиција је само потенцијал појединца да се развије у одређен тип личности, а социјална средина детерминише утицај на тај потенцијал.

Димензију личности екстраверзија-интроверзија дефинишу: социјабилност, самоувереност, висока потреба за узбуђењем, живахност, импулсивност, непоузданост, често агресивност, жеља за доминацијом. Типичне интроверте карактеришу: резервисаност према људима, тенденција развијања симптома анксиозности и депресије, опсесивне тенденције, апатија, склоност сањарењу, доживљај мање вредности, иритабилност. Ајзенкова претпоставка је да се људи разликују дуж континуума екстраверзија-интроверзија услед генетских разлика у извесним механизмима у централном нервном систему и то у централном делу можданог стабла у такозваној ретикуларној формацији, која је задужена за будност кортекса. Разлике између екстраверта и интроверта су узроковане побуђеношћу нервних система, па је тако код интроверних будност коре великог мозга на релативно високом нивоу у односу на екстраверте, које карактерише мање побудљив нервни систем и као такав мање осетљив на надражаје из околине³⁾. Управо ово је разлог већег утицаја и ефеката условљавања на интроверте него на екстраверте, што је по Ајзенку управо важно за процес социјализације и ресоцијализације појединаца.

Неуротицизам се базично тиче емоционалних реакција. Особине које га дефинишу су: анксиозност, депресивност, напетост, осећање кривице, повишена емоционалност. Неуротичар је особа која поседује лабилан нервни систем, на спољне надражаје реагује прејак, тешко контролише емоције, има тешкоће када је потребан додатни напор, испољава честа незадовољства,

3) Радловић, Д, *Психологија криминала – психопатија и криминал*, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију и Институт за криминологију и социологију криминологије, Београд, 2006, стр. 265.

сугестибилна је, ригидна и са осећањем мање вредности. Према Ајзенковом схватању црта екстраверзија-интроверзија је повезана са централним нервним системом, а неуротицизам је повезан са аутономним нервним системом који је подељен на симпатички и парасимпатички. Симпатички нервни систем одговоран је за активацију одбране и утиче на повећање срчаног ритма, респираторног тока, циркулације, знојења. Парасимпатички нервни систем делује у супротном смеру и смањује стање побуђености. Централни механизам у емоционалности и контроли аутоног нервне система има хипоталамус. Ајзенкова претпоставка је да се особе које су високо неуротичне чешће укључују у криминалне активности, јер их њихова појачана емоционалност чини вулнерабилнијим на лоше навике које поседују⁴⁾. Особе које поред високог неуротицизма имају и високу екстраверзију могу бити појачано осетљиве, немирне, раздражљиве и агресивне⁵⁾.

Психотицизам као трећа димензија коју је описао Ајзенк проучавајући психијатријске пацијенте је независна од димензија неуротицизам и екстраверзија. Ову димензију првенствено чине висока агресивност, егоцентричност, импулсивност, асоцијалност, емоционална хладноћа. Према овој теорији психотицизам је особина која најбоље разликује нормалне од психички болесних особа. Према Ајзенку негде на половини ове димензије, између непсихотичних и психотичних налазе се психопате. Низак психотицизам указује на особе које су социјализоване, алтруистичне и емпатичне. С друге стране висок психотицизам налазимо код особа са високом агресивношћу, одсуством анксиозности, без моралних норми и осећања кривице, високом хостилношћу. Психотицизам је истакнута карактеристика криминалне популације, нарочито оног дела који чини тешка, насилна кривична дела. Физиолошка основа психотицизма није довољно потврђена, а неки истраживачки подаци говоре да ова димензија у суштини више представља различите облике агресивности него психотичност⁶⁾.

Неуротицизам, према Ајзенковој оригиналној концептуализацији, има своју биолошку основу у аутономном нервном систему, иако многи аутори оспоравају овај став. Према њему, неуротицизам делује као природни погон који повећава потребу за

4) Eysenck, H. J., Milton, T. E., & Simonsen, E. *Personality and crime*, Psychopathy: Antisocial, criminal, and violent behavior, 1998, 40-49.

5) Кнежевић, Г., *Корени аморалности*, Центар за примењену психологију и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2003, стр. 68.

6) Momirović, K., Hošek, A., *Uticaj kognitivnih i konativnih faktora na kriminalno ponašanje*, Psihologija, 1-2, Beograd, 1998, 29-44.

криминалним понашањем. Висок неуротицизам имају људи који су истрајни, за њих злочин постаје рутина која је врло јака. Када се ради о социјалним правилима, неуротичари нису способни за ефикасно учење, па стога слабије поштују друштвена правила. У комбинацији висока екстраверзија и висок неуротицизам доводе до неспособности за успостављање стабилности и тако повећавају вероватноћу за јављање криминалног понашања.

Првобитно се сматрало да психотицизам има своју биолошку основу у допаминским рецепторима, иако се то сада сматра мало вероватном па стога изгледа да овај аспект Ајзенкове теорије није идентификован ни јасан⁷⁾. Психотицизам може довести до криминалног понашања, јер чини човјека уморним и смањује осетљивост на кривицу. Ајзенк у својој теорији постулира да ће екстраверзија, неуротицизам и психотицизам вероватно изазвати делинквенцију и криминалне активности.

Аутори који су се бавили анализом и доказивањем Ајзенкове теорије о криминалу се слажу да постоје теоретско методолошке тешкоће у тестирању ове теорије⁸⁾. Једна од замерки је у томе што су истраживања углавном рађена са испитаницима који се налазе у затвору, а сматра се да висок неуротицизам може бити последица затварања. Други проблем је везан за скалу екстраверзије, јер се сматра да се затварањем неминовно смањује екстраверзија. Коначни проблем са тзв. криминалним узорцима је адекватност контролних група. Насупрот томе, потенцијални проблем самопријављивања делинквенције у општој популацији је што се под делинквенцијом обично сматрају лакши облици девијантности.

Образложење ефеката црта личности у Ајзенковој теорији криминалитета може се навести на следећи начин. Екстраверзија је узрокована нижим нивоом кортикалне будности, што доводи до повећане потребе за стимулацијом и лошег класичног сондирања. Ајзенк тврди да на интроверте има утицај казне, а на екстраверте више награда.

Што се тиче односа између димензија личности и криминалног понашања по Ајзенку се криминално понашање развија под утицајем генетских предиспозиција (“склоност ка злочину“) и утицаја срединских услова на те предиспозиције. То значи да ће неповољни средински услови код особе која има генетску предиспози-

7) Depue, R. A., & Collins, P. F., *Neurobiology of the structure of personality: Dopamine, facilitation of incentive motivation, and extraversion*, Behavioral and brain sciences, 22(3), 1999., 491-517.

8) Farrington, D. P., Gallagher, B., Morley, L., Ledger, R. J. S., & West, D. J., *Are there any successful men from criminogenic backgrounds*, Psychiatry, 51 (2), 1998., 116-130.

цију ка криминалном понашању (а што временом код такве особе постаје животни стил) довести до појаве криминалног понашања.

Ајзенк је криминално понашање објашњавао као погрешан процес социјализације. Наиме, по њему ако деца нису у стању да одложе задовољство (а одлагање задовољства се учи кроз процес условљавања, кажњавањем незрелог и непримереног понашања) може се јавити асоцијално понашање, јер се код такве деце не развија страх од казне⁹⁾.

Особе које врше кривична дела поседују високо изражене све три димензије личности (екстраверзија, неуротицизам, психотицизам). Интеракција високе екстраверзије и високог неуротицизма одговорна је за импулсивно понашање особа које испољавају криминално понашање, а висок психотицизам у највећем обиму одговоран за бруталну агресивност, аморалност, недостатак емпатије, психопатске склоности. Ајзенкова хипотеза да се у генетској структури налази основ за разумевање индивидуалних разлика, а да управо комбинација генетских фактора и социјалних фактора и црта личности доводи до појаве различитих типова криминала, тако да се различите врсте преступа могу предвидети на основу ове констелације фактора. Према њему разумевање ове интеракције и комбинације фактора омогућава не само разумевање већ и предвиђање криминалног понашања, што значи и могућности за превенцију криминалног понашања.

Критике на рачун Ајзенкове теорије иду и на рачун методолошког приступа којим се доказује његова теорија, јер аутори наводе да је тешко користити поређења затворених осуђеника и опште популације, обзиром да се и у општој популацији можда налазе они који врше криминал, али нису ухваћени, а и ослањање на упитнике самоизвештавања подложно је пристрасности у давању одговора, нарочито оних који су већ проглашени кривим (они ће покушати да себе представе у бољем светлу и даваће неискрене одговоре). Постоје такође бројна оспоравања Ајзенковог фактора „Психотицизам“, јер је нејасно шта он заиста у себи садржи. Приговори који иду на рачун Ајзенкове теорије личности су и да она није применљива за све облике криминала (нпр. за организовани или политички криминал).

Физиолошка основа психотицизма није довољно потврђена, а неки истраживачки подаци говоре да ова димензија у суштини

9) Радловић, Д., *Психологија криминала – психопатија и криминал*, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006, стр. 28.

више представља различите облике агресивности него психотичност¹⁰⁾.

3. ПЕТОФАКТОРСКИ МОДЕЛ ЛИЧНОСТИ

Према Петофакторском моделу личности све важне индивидуалне разлике могу се описати са пет широких димензија: Неуротицизам (Н - Neuroticism, Екстраверзија (Е - Extraversion), Отвореност (О - Openness), Сарадљивост (А - Agreeableness) и Савесност (С - Conscientiousness)¹¹⁾. У основи овог модела лежи лексичка парадигма, односно црте личности су су објашњиве у језику којим људи говоре. За разлику од других модела личности овај модел не садржи у себи теоријске поставке да су различити неурофизиолошки механизми одговорни за настанак црта личности.

Студије које су испитивале повезаност црта личности из петофакторског модела и криминалног понашања када је и потврђена негативна корелација између сарадљивости и савесности и криминалног понашања¹²⁾. Ови аутори су сматрали да се и црте из других модела (а испитивали су димензије Ајзенковог Модела као и Клонингеровог модела) могу схватити аспектима ниске сарадљивости и савесности из модела Великих Пет. Према Кости и Мек Креу и сам Ајзенк је тврдио да сарадљивост и савесност представљају субординиране димензије фактора Психотицизам (Costa, P. T., & McCrae, R. R., 1995, према: Међедовић, 2009¹³⁾)

Студија Роса и сарадника¹⁴⁾ испитала је, инструментима за процену психопатије и инвентаром личности „Великих Пет“ узорак студената и затвореника откривши да је импулсивна асоцијалност у високој корелацији са скором на скали прихопатије која мери манипулативност, као и нешто мању али значајну корелацију са свим другим мереним психопатским цртама. Такође, висока Екстраверзија и Отвореност и низак Неуротицизам предвиђали су

10) Момировић, К., Хошек, А., *Утицај когнитивних и конативних фактора на криминално понашање*, Психологија, 1-2, Београд, 1998, 29-44.

11) Costa, P. T., & McCrae, R. R. *Four ways five factors are basic*, Personality and individual differences, 13(6), 1992, 653-665.

12) Miller, J. D., & Lynam, D. *Structural Models of Personality and Their Relation to Antisocial Behavior: A Meta-Analytic Review*. Criminology, 39(4), 2001, 765-798.

13) Међедовић, Ј., *Базична структура личности и криминалитет, Примењена психологија*, 2 (4), Београд, 2009, 339-367.

14) Ross, S. R., Benning, S. D., Patrick, C. J., Thompson, A., & Thurston, A. *Factors of the Psychopathic Personality Inventory: Criterion-related validity and relationship to the BIS/BAS and five-factor models of personality*, Assessment, 16(1): 2008, 71-87.

манипулативност као психопатску црту, док су висок Неуротицизам и ниска Савесност биле особине које најбоље предвиђају импулсивну асоцијалност.

Гао и Рејн су се у својим неуропсихолошким истраживањима¹⁵⁾ такође бавили испитивањем разлика између криминалних и некриминалних психопатских личности и нашли да такозване „успешне психопате“ имају успешно, чак супериорно когнитивно функционисање у односу на психопате криминалце који имају структурална неуробиохемијска оштећења и емотивни дефицит због дисфункција у аутономном нервном систему.

4. КИБЕРНЕТИЧКИ МОДЕЛ ЛИЧНОСТИ

Кибернетички модел конативних функција претпоставља шест базичних димензија личности, као биолошки заснованих маханизам регулације понашања. Специфични ментални поремећаји и поремећаји у понашању одређени су регулатором чија је функција поремећена и ефектима тог поремећаја на субординиране процесе. Поменути регулатори се могу описати на следећи начин:

1) Регулатор активитета (ЕПСИЛОН), најниже лоциран регулациони систем у хијерархији, чија је функција регулација и модулација активирајућег дела ретикуларне формације. Екстравертна и интровертна понашања (према моделу Ханса Ајзенка понашања у оквиру фактора екстраверзије) зависе делимично од основног функционалног нивоа регулатора активитета, а делом од (претежно кочећих) функција кортикалних процесора;

2) Регулатор органских функција (ХИ) формиран је спрегом субкортикалних центара за регулацију органских функција и њима надређених кортикалних система за регулацију и контролу. Овај регулатор је одговоран за функционисање основних органских система (кардиоваскуларни, респираторни, гастроинтестинални и уропоетски систем);

3) Регулатор реакција одбране (АЛФА), лоциран вероватно у лимбичком систему, модулира тоничко узбуђење. Између овог регулатора и регулатора органских функција постоји двосмерна веза. Дисфункција овог регулатора повезана је са већином неуротских поремећаја. У односу на Ајзенков фактор овај регулатор је одговоран за највећи део варијансе његовог генералног неуротицизма;

15) Gao, Y., & Raine, A. *Successful and unsuccessful psychopaths: A neurobiological model*, Behavioral sciences & the law, 28(2), 2010, 194-210.

4) Регулатор реакције нападе (СИГМА), вероватно такође лоциран у лимбичком систему, регулише првенствено тоничко узбуђење, односно агресивне реакције. Функције регулатора напада субординиране су функцијама система за координацију и система за интеграцију регулативних функција, као и функцијама когнитивног процесора. Поремећаји у функционисању овог регулатора одговорни су за различито модулиране агресивне реакције, оралног или аналног типа;

5) Систем за координацију регулативних функција (ДЕЛТА) координира функције субсистема, укључујући и функције когнитивних процесора. Тако да је овај систем надређен регулаторима органских функција, реакције напада и реакције одбране, а у некој мери и регулатору активитета. Поремећаји у функционисању овог регулатора изазивају дезорганизацију и дисоцијацију когнитивних и конативних процеса;

6) Систем за интеграцију регулативних функција (ЕТА) заузима највиши положај у хијерархији конативних регулатора. Његова улога је да све конативне промене интегрише и усклади са психолошким, а пре свега са социјалним пољем. Функција овог система се углавном формира у току васпитног процеса. Поремећаји овог система доводе до социјалне дезадаптације.

Кибернетички модел конативног функционисања инкорпорира у себи све димензије личности из Ајзенковог модела и према експлоративним истраживањима, заснованим на овом моделу, основни предиктори криминалног понашања сацани су у патолошком функционисању конативних регулатора и то најчешће система за координацију регулативних функција (ДЕЛТА), система за интеграцију регулативних функција (ЕТА) и регулатора реакције напада (СИГМА)¹⁶.

Тако је присуство високог степена дисоцијативности, агресивности и социјалне неинтегрисаности доказ да се ради о психопатским преступницима који врше тежа кривична дела, аморалност, дезинтеграција и неуротицизам, односно аморалност разликују учиниоце кривичних дела од припадника опште популације, да су аморалност индукована бруталношћу и дезинтеграција најважнији предиктори рецидивизма, да кривична дела са елементима насиља чине особе са високим степеном секундарне агресивности и социјалне неинтегрисаности.

16) Radovanović, D. M., Radulović, D. M., Momirović, K., & Hrnjica, S., *Cognitive and conative characteristics of criminals*. u: Radovanović Dobrivoje [ur.]. Psihologija kriminala, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1995, 75-86.

Бројна истраживања доказала су повезаност различитих личносних диспозиција и антисоцијалног и криминалног понашања. Димензије личности које се најчешће налазе као предиктори криминалног понашања су агресивност, психотицизам, психопатија, ниска сарадљивост, социјална неинтегрисаност и аморалност.

О суштинским разликама психопатских и непсихопатских преступника говори и истраживање Радуловићеве¹⁷⁾. Испитиване варијабле из домена особина личности биле су конативне особине из кибернетичког модела. Резултати су недвосмислено указали да суштину разлика између две групе преступника представља генерални поремећај свих конативних функција код групе психопатских преступника, са детерминишућим утицајем високе агресивности, високе дисоцијације и високе социјалне неинтегрисаности. У нешто мањем, али ипак значајном обиму, за разлику је била одговорна и висока хистеричност.

У истраживању које се бавило испитивањем разлика у особинама личности учиниоца тежих и лакших кривичних дела нађе-но је да су четири варијабле из групе особина значајно дискриминисале испитанике из групе затвореника у односу на испитанике из групе осуђених на алтернативне санкције. Те особине су: Дисоцијативност, Агресивност, Социјална интегрисаност и Анксиозност¹⁸⁾.

5. ЗАКЉУЧАК

Овај кратак преглед релевантних теорија личности и њихових дефиниција особина личности имао је за циљ да пружи основне информације о томе како личност са свим њеним карактеристикама може да буде предиктор криминалног понашања, о чему управо говоре релевантне теорије и бројна емпиријска искуства. У фокусу нашег интересовања биле су психолошке теорије криминала на основу којих је спроведен спектабилан број студија које су проучавале допринос који особине личности дају криминалном понашању.

Утицање на преступника да убудуће не чини кривична дела применом третмана управљеног на његове карактеристике лично-

17) Радуловић, Д., *Психологија криминала – психопатија и криминал*, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију и Институт за кримонолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006, стр. 31.

18) Djurdjevic, S., Ilic, V. *Psychological characteristics as particularly important predictors of criminal behavior*, International Scientific Conference “Towards a Better Future: The Rule of Law, Democracy and Polycentric Development”, Conference Proceedings, Faculty of Law - Kicevo, “St. Kliment Ohridski” University – Bitola, 2018, Volume I, 48-59.

сти почива управо на теоријама које тврде да су особине личности важни етиолошки фактори примарног и поновног чињења кривичних дела. Поред ове правилности сматра се доказаном и правилност да су карактеристике личности важни феномени и за дужину криминалне каријере и за тежину дела која се чине.

ЛИТЕРАТУРА

- Almagor, M., Tellegen, A., & Waller, N. G. (1995). The Big Seven model: A cross-cultural replication and further exploration of the basic dimensions of natural language trait descriptors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69 (2), 300-307.
- Cale, E. M. (2006). A quantitative review of the relations between the "Big 3" higher order personality dimensions and antisocial behavior. *Journal of Research in Personality*, 40 (3), 250-284.
- Cloninger, C. R., Švrakić, D. M., & Przybeck, T. R. (1993). A psychobiological model of temperament and character. *Archives of general psychiatry*, 50 (12), 975-990.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). Four ways five factors are basic. *Personality and individual differences*, 13 (6), 653-665.
- Depue, R. A., & Collins, P. F. (1999). Neurobiology of the structure of personality: Dopamine, facilitation of incentive motivation, and extraversion. *Behavioral and brain sciences*, 22 (3), 491-517.
- Eysenck, H. J. (1947). *Dimensions of personality*. London, Routledge & Kegan Paul
- Eysenck, H. J. (1954). *The psychology of politics*. London: Routledge
- Eysenck, S. B., & Eysenck, H. J. (1977). Personality differences between prisoners and controls. *Psychological Reports*, 40 (3c), 1023-1028.
- Eysenck, H. J., & Eysenck, M. W. (1987). *Personality and individual differences*. Plenum.
- Eysenck, H. J., Milton, T. E., & Simonsen, E. (1998). Personality and crime. *Psychopathy: Antisocial, criminal, and violent behavior*, 40-49.
- Farrington, D. P., Gallagher, B., Morley, L., Ledger, R. J. S., & West, D. J. (1988). Are there any successful men from criminogenic backgrounds?. *Psychiatry*, 51 (2), 116-130.
- Gao, Y., & Raine, A. (2010). Successful and unsuccessful psychopaths: A neurobiological model. *Behavioral sciences & the law*, 28 (2), 194-210.
- Гвозден, Т. В., Дражић, Р., Тењовић, Ј. (2014). Починиоци крађа, починиоци разбојништва и неосуђивана популација: разлике у аморалности и социоекономским карактеристикама. Психолошка истраживања, XVII (2), 105-118.
- Кнежевић, Г., Корени аморалности, Центар за примењену психологију и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2003, стр 68.

- Kujačić, D., Mededović, J., Knežević, G. (2015). The relations between personality traits and psychopathy as measured by ratings and self-report. *Psihologija*, 48 (1), 45-59.
- Miller, J. D., & Lynam, D. (2001). Structural Models of Personality and Their Relation to Antisocial Behavior: A Meta-Analytic Review. *Criminology*, 39 (4), 765-798.
- Међедовић, Ј. (2009). Базична структура личности и криминалитет. *Примењена психологија*, 2 (4), 339-367.
- Момировић, К., Хошек, А. (1998). Утицај когнитивних и конативних фактора на криминално понашање. *Психологија*, 1-2, 29-44.
- Радуловић, Д. (2006). Психологија криминала – психопатија и криминал. Београд, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију и Институт за криминолошка и социолошка истраживања
- Radovanović, D. M., Radulović, D. M., Momirović, K., & Hrnjica, S., Cognitive and conative characteristics of criminals. u: Radovanović Dobrivoje [ur.]. *Psihologija kriminala, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja*, Београд, 1995, 75-86.
- Ross, S. R., Benning, S. D., Patrick, C. J., Thompson, A., & Thurston, A. (2008). Factors of the Psychopathic Personality Inventory: Criterion-related validity and relationship to the BIS/BAS and five-factor models of personality. *Assessment*, 16 (1):71-87.
- Смедеревац, Снежана, Митровић, Душанка, Личност, методи и модели. Београд, Центар за примењену психологију, Београд, 2006, стр. 52
- Djurdjevic, S., Krivokapić, Ž., Šapić, R., Vićentić, S. (2016). Understanding conative regulation systems – an examination of the differences between offenders and non-offenders. *Journal of Special Education and Rehabilitation*, 17(1-2): 66 –84.
- Đurđević, S., Šapić, R., Daruši, D. (2016). Examination of correlation between personality traits and value orientations of perpetrators of criminal acts.“, International scientific conference “Archibald Reiss Days“, Thematic conference proceedings of international significance, vol. III, 120-129.
- Đurđević, S., Ilic, V. (2018). Psychological characteristics as particularly important predictors of criminal behavior, International Scientific Conference “Towards a Better Future: The Rule of Law, Democracy and Polycentric Development”, Conference Proceedings, Faculty of Law - Kicevo, “St. Kliment Ohridski” University – Bitola, 2018, Volume I,48-59.

Sanja Djurdjevic

**PROCRIMINAL DISPOSITIONS
OF THE PERSONALITY**

Resume

Personality theories are focused on the types and characteristics of the personality as well as on measuring them so similarities and differences among the personality structure of different people could be compared. Large number of scientific studies that examine the link between the structure of personality and criminality. A large number of them prove that the perpetrator possesses traits from the so-called pathological connotative personality area. In this paper, three theories of personality are presented, which are the dominant theoretical paradigms in the field of crime psychology and on the basis of which numerous empirical investigations of the personality and behavior of criminals were carried out: Eysenck's personality model, the Petofactorial personality model and the Cybernetic Personality Model. Also, national and international empirical research has been analyzed, which have been studied by studying the relationship between personality traits and criminal behavior.

Keywords: personality structure, criminality, theoretical models

* Овај рад је примљен 03. септембра 2018. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. новембра 2018. године.